

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Дунайна І.Г.

молодший науковий співробітник,

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

КОЛЕКЦІЯ ЖІНОЧИХ ВУШНИХ ПРИКРАС В НАЦІОНАЛЬНОМУ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОМУ ЗАПОВІДНИКУ «ПЕРЕЯСЛАВ»

На особливу увагу в колекції Національного історико-етнографічного заповідника (надалі – НІЕЗ «Переяслав») заслуговують традиційні жіночі українські прикраси. Як невід’ємний компонент вбрання, атрибут обрядів, звичаїв, вірувань, прикраси на сьогодні є власне джерелом цінної інформації про побут, етичні норми та естетичні вподобання різних соціальних верств українського жіноцтва. Особливо актуальним в зв’язку з цим постає питання ґрунтовного вивчення колекцій народних жіночих прикрас в музейних збірках, з метою введення їх до наукового обігу та подальшого більш детального розгляду в контексті етнографічного та мистецтвознавчого аспектів.

Колекція українських жіночих прикрас НІЕЗ «Переяслав» почала формуватися з 1959 року. Вона репрезентує шийні, нагрудні, вушні прикраси Середньої Наддніпрянщини, зокрема Переяславщину, Полтавщину, Київщину, Лівобережну та Правобережну (частково) Черкащину та Чернігівщину (частково). В колекції нараховується близько 300 одиниць музейних предметів кін. XVIII – сер. XX ст., які обліковані та зберігаються у фондових групах «Нумізматика», «Тканини». Це –

- намисто – 147 одиниць збереження (надалі – од. зб.),
- ланцюжки – 7 од. зб.,
- дукачі, личмани, бант від дукача – 102 од. зб.,
- медальйон – 1 од. зб.,
- сережки – 50 од. зб.,
- брошки – 4 од. зб.

Завдяки музейним закладам, які прискіпливо займалися науковою і практичною роботою по виявленню, атрибуції, збереженню та введенню

до наукового обігу історико-культурних надбань народу, артефакти народної культури посіли чільне місце в музейних зібраннях. Музейна колекція створювалась завдяки етнографічним експедиціям заповідника, що працювали в зазначених регіонах в 70-х рр. – 90-х рр. XX ст. Значна кількість матеріалів надходила до фондів заповідника від мешканців міста та району як індивідуальні знахідки.

Прикраси завжди були доповнюючими елементами в народному вбранні, його композиційним і декоративним завершенням, без яких порушувалась єдність художнього ансамблю. Їм відводилась естетична, магічна, знакова функції. Співставляючи археологічні пам'ятки із музейними зразками прикрас XVIII – початку XX століть, що склали невід'ємну частину строїв, неважко зауважити генетичний зв'язок і наступність у побутуванні прикрас від найдавніших часів впритул до XX століття. Кожний регіон України мав свої традиційні комплекси прикрас. Адже в кожному регіоні, під впливом різних факторів, прикраси мали свої стилістичні та регіональні особливості. Зберігаючи спільні риси, населення окремих повітів і навіть сіл створило власні оригінальні набори. Завдяки майстрам – золотарям, які весь свій хист, талант вкладали у виготовлення найрізноманітніших жіночих прикрас, створювались неординарні речі. Вони продовжували наслідувати давні традиції дещо в іншій інтерпретації. Так серед різноманіття жіночих народних прикрас чільне місце займають вушні жіночі прикраси, яких у музейній колекції налічується 50 одиниць збереження.

Як і намисто, сережки – одна з найулюбленіших українських жіночих прикрас. Вони репрезентують Переяславщину, Полтавщину, Черкащину. На Переяславщині вони були різноманітними як за формою, так і за композицією. В колекції їх нараховується 25 одиниць збереження, з них 3 одиниці – частини від сережок. Для них характерна велика різноманітність форм, конструктивна будова, орнаментальність, художня принциповість. Одними з найвідоміших сережок, що мали складну конструкцію, були сережки «переяславські». Вони наслідували форму прикрас XVII століття, які склалися з чотирьох ярусів. У кінці XVIII століття такі сережки мали вже три яруси, та з тильної сторони масивну дужку для вдягання. Верхній ярус складався з восьмипелюсткової квітки. Зверху та знизу обрамлювався металевими листочками різної форми. У верхній частині вони мали трійчасту форму із загостреними кінчиками, у нижній частині – парну випуклу перистолопатову форму. Осереддя самої квітки прикрашувалось камінцями. В

основному – це були червоні камінці у центрі, з бірюзовими по колу. Середній ярус нагадував формою бант до дукача, що теж був прикрашений по центру червоним камінцем та з обох сторін від нього двома бірюзовими. Нижній ярус складався з підвісок, що мали від семи до десяти невеличких коралових намистин та нагадували гроно калини. Намистинки скріплювались навиліт штирками, з одного краю загнутими, щоб не злетіла намистина. Інколи замість коралів використовували багатогранний червоний камінець. В багатьох селах носили «перяславські» сережки, що мали інтерпретований вигляд, тобто склалися з меншої кількості елементів. У таких сережках нижня частина складалась із парних випуклих листочків, прикрашених зверху бірюзовим камінцем. Власне до цих листочків підвішувались коралові намистини у вигляді грона. У деяких сережках, замість коралових намистин, підвішували червоний багатогранний камінчик, між яким знаходились дві кришечки. Такі сережки, у деяких селах на Переяславщині, мали назву «бантові». У більш спрощених варіантах вони склалися лише із розетки у вигляді восьмипелюсткової квітки з червоним скляним осереддям у кастику (оправа каменя), обрамленим двохпелюстковими листочками. Таких «перяславських» сережок та їх спрощених унаслідувань у колекції 8 одиниць збереження. Своєрідні художні риси мають сережки з підвісками, корені яких сягають давніх часів. Подібні вироби, що нагадують стародавні підвіски-лунниці, відомі серед прикрас давньоруських майстрів. Вони були менш розповсюджені на Переяславщині та мали складну конструктивну будову. До масивного кільця-вухка підвішувався щиток або вензель (як його ще називали), що мав форму одного або двох птахів, повернутих один до одного спинами – (2 одиниці збереження). Не менш популярними були й «дугі» («ковбаски», «дуги» «бублики» – місцева назва) сережки – (2 одиниці збереження) [1, с. 101].

Сережок з Полтавщини у колекції – 12 одиниць збереження. Майже всі вони виконані із срібла та мають форму увігнутої восьмипелюсткової розетки з камінчиком по центру. Оздоблені різьбленням у вигляді рисочок, кривульок. Таких сережок – «калачиків» (місцева назва) – 11 одиниць збереження. Один екземпляр з колекції (непарний), виготовлена у формі кульки з прикріпленням до неї продовгуватим листочком. Домінуючими мотивами у виробках золотарів Середнього Придніпров'я виступав рослинний орнамент, як у самому виробі, так і в його орнаментальності: зубчастий та хвилястий силует, рослинне

ритування. Колекція сережок із Черкащини представлена її лівобережною територією, тобто колишнім Золотоніським повітом Полтавської губернії. Отже, закономірно, що деякі види сережок набули значного розповсюдження як на території нинішньої Полтавщини, так і Черкащини. Сережок «калачиків» у колекції знаходиться 4 одиниці збереження. Серед різновиду цього виду найбільш розповсюдженими були сережки у формі восьмипелюсткової увігнутої квітки з червоним камінцем. Трохи іншу форму мають «калачики» із опуклими шестипелюстковими квіточками. Масивністю відзначаються сережки «книшики» у вигляді великої квітки з опуклими у два ряди пелюстками. Своєю формою вони нагадували книші – святкові паляниці. Велику популярність серед українського жіноцтва мали сережки «місяці» або «півмісяці». Їх форма нагадувала круто загнутий місяць, підвішений за різьки. На різьках серпиків сережок прикріплені металеві кульки. Такі сережки виготовляла більшість лівобережних золотарів, оздоблюючи їх ритуванням у вигляді рослинного орнаменту. Форма цього типу виробів мала давнє походження пов'язаного з культом місячного сяйва. В багатьох селах їх називали «плоскати» – (4 одиниці збереження). Творча вигадливість сільських золотарів проявилась у виготовленні сережок із монет. У колекції зберігається дві пари сережок виготовлених із монет 10 копійок 1910 року та монети «25 реннія» 1917 року. Власне останні мали підвіски «крильця з кульками». Саме на Лівобережній Черкащині до таких сережок могли підвішувати такі підвіски, як «метелики», «крильця», «кульки». Називались такі сережки «бовтики». У «метеликів» крильця були підняті вгору, а у «крилець» навпаки – вниз. Підвіски «крильця» зустрічались значно рідше, ніж підвіски «метелики». Це пояснювалось тим, що мода на «крильця» існувала в більш ранній період, яка поступово була витіснена підвісками «метеликами». Зналися на виготовленні «крилець» тільки декілька золотарів [2, с. 109].

Роботи українських золотарів відзначались чіткістю конструктивної будови, продуманістю у декоративних засобах, динамікою, пластичністю, ажурністю, різноманітністю та оригінальністю. В них чітко простежувалась співмірність і доцільність всіх складових частин, підкреслювалась привабливість та багатобарвність виробів, їх орнаментальність, творча імпровізація майстрів. Крім того, українські золотарі внесли свій безмежний вклад в скарбницю світової матеріальної культури.

Список використаних джерел:

1. Дунайна І. Жіночі прикраси Переяславщини / І.Г.Дунайна // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства / Гол. ред. С.Ю. Зозуля. – Ніжин; К. : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2016. – Вип. 22(25). – С. 101-107.
2. Дунайна І. Творчий спадок сільських золотарів у колекції українських народних жіночих прикрас з Черкащини / І.Г.Дунайна // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства / Гол. ред. С.Ю.Зозуля. – Ніжин; К. : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2018. – Випуск 25(28). – С. 109-115.

Шмаюн О.Ю.

аспірант,

Науковий керівник: Бровко М.М.

доктор філософських наук, професор,

Київський національний університет культури і мистецтв

ПРИНЦИПИ ВПЛИВУ ДІЯЛЬНІСНИХ КОМПОНЕНТІВ НА СТАНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВИХ ЦЕНТРІВ

Культурно-дозвіллева діяльність, одна з важливих складових функціонування соціуму, що має велику силу смислового і емоційного впливу на особистість. Велика розмаїтість її форм, засобів і методів дозволяє довести до людей ідеї духовного багатства суспільства. Зміст культурно-дозвіллевої діяльності обумовлено потребами суспільства в удосконаленні суспільних відносин, необхідного розвитку різнобічних здібностей людей продуктивним проведенням їх дозвілля.

Культурно-дозвіллева діяльність тісно пов'язана з різними повсякденними видами діяльності. Якщо порівнювати минулі роки та сучасні то можна знайти відмінності, які виникають між організацією дозвілля в установах культури, таких як: театр, картинна галерея.

Дозвіллева діяльність має далекі історичні витоки, які походять ще з періоду кам'яного віку. В той час, навіть святкували повернення мисливців додому.